

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ****CURRENT STATE AND METHODOLOGY OF RESEARCH ON LEGAL PROTECTION
OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF LAW ENFORCEMENT OFFICERS****Юрків М.Т., ад'юнкт кафедри кримінального права і кримінології***Інститут з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Стаття присвячена аналізу сучасного стану та методології дослідження правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів. У дослідженні наголошується на важливості належного правового забезпечення діяльності працівників правоохоронних органів, що є ключовим елементом у забезпеченні ефективного функціонування системи правопорядку. Охорона професійної діяльності працівників правоохоронного органу здійснюється з метою забезпечення безпеки, захисту прав та законних інтересів самих працівників, а також для підтримки ефективності та безперервності виконання ними службових обов'язків. Зростання рівня злочинності, загроза для життя та здоров'я працівників правоохоронних органів, а також високі вимоги до виконання ними службових обов'язків вимагають розробки ефективної нормативно-правової бази, яка забезпечувала б їх захист.

У статті акцентується увага на низці проблем, зокрема недостатньому рівні правового захисту працівників правоохоронних органів, нечіткості правових процедур щодо протидії посяганням на їхню діяльність, а також браку методологічної бази для дослідження цієї тематики. Зазначено, що ці фактори створюють загрози для ефективності виконання службових обов'язків і негативно впливають на авторитет правоохоронної системи.

Автор висвітлює наукові підходи, спрямовані на вдосконалення кримінального законодавства, включаючи уточнення категорій потерпілих осіб, розширення їхнього кола за рахунок включення іноземних працівників правоохоронних органів, а також уточнення термінології. Пропонується заміна терміна «втручання в діяльність» на «втручання у здійснення повноважень», що більш точно відображає специфіку професійної діяльності правоохоронців.

Методологія дослідження охоплює аналіз сучасного законодавчого регулювання, оцінку ефективності наявних норм, а також розробку практичних рекомендацій щодо вдосконалення правової охорони діяльності правоохоронних органів. Особливу увагу приділено впливу протиправних дій на ефективність роботи правоохоронців, їхній морально-психологічний стан і суспільний авторитет.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки законодавчих ініціатив та підвищення ефективності системи правопорядку.

Ключові слова: правоохоронні органи, правоохоронна діяльність, професійна діяльність, повноваження, держава, захист, відповідальність.

The article analyzes the current state and methodology of research on legal protection of professional activities of law enforcement officers. The study emphasizes the importance of proper legal support for law enforcement officers' activities, which is a key element in ensuring the effective functioning of the law and order system. The protection of the professional activities of law enforcement officers is carried out to ensure the safety, protection of the rights and legitimate interests of the officers themselves, as well as to maintain the efficiency and continuity of their official duties. The rising crime rate, the threat to the life and health of law enforcement officers, and the high demands on their duties require the development of an effective legal framework which would ensure their protection.

The article focuses on a number of issues, in particular, the insufficient level of legal protection of law enforcement officers, the unclear legal procedures for countering encroachments on their activities, and the lack of a methodological framework for researching this topic. It is noted that these factors pose threats to the efficiency of performance of official duties and negatively affect the authority of the law enforcement system.

The author highlights the scientific approaches aimed at improving criminal legislation, including clarifying the categories of victims, expanding their circle to include foreign law enforcement officers, and clarifying the terminology. The author suggests replacing the term "interference with activities" with "interference with the exercise of powers", which more accurately reflects the specifics of law enforcement officers' professional activities.

The research methodology includes an analysis of the current legislative regulation, an assessment of the effectiveness of the existing rules, and the development of practical recommendations for improving the legal protection of law enforcement agencies. Particular attention is paid to the impact of unlawful actions on the effectiveness of law enforcement officers, their moral and psychological state and public authority.

The results of the study can be used to develop legislative initiatives and improve the efficiency of the law enforcement system.

Key words: law enforcement agencies, law enforcement activity, professional activity, powers, state, protection, responsibility.

Постановка проблеми. Правова охорона професійної діяльності працівників правоохоронних органів є важливим елементом забезпечення ефективного функціонування системи правопорядку. Зростання рівня злочинності, небезпека для життя і здоров'я правоохоронців, а також вимоги до їх професійної діяльності створюють потребу в належній правовій базі, яка забезпечувала б захист їхніх прав та створювала умови для ефективного виконання службових обов'язків.

Попри наявність нормативно-правових актів, що регламентують діяльність правоохоронців, існує низка проблем, пов'язаних із недостатнім рівнем правового захисту цих працівників, нечіткістю процедур притягнення до відповідальності за посягання на їхню діяльність, а також недостатньою методологічною базою досліджень у цій сфері. Це призводить до виникнення труднощів у реалізації механізмів захисту працівників

правоохоронних органів і створює загрози для їхньої професійної діяльності.

Зважаючи на це, методологічне дослідження правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів є необхідним для удосконалення правового регулювання, зокрема розробки чітких критеріїв та ефективних механізмів забезпечення прав і гарантій працівників. У цьому контексті важливо оцінити сучасний стан законодавчого забезпечення, проаналізувати наявні проблеми та запропонувати науково обгрунтовані шляхи їх вирішення, що сприятиме підвищенню ефективності системи правопорядку в цілому.

Мета дослідження охоплює аналіз сучасного стану правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів, визначення ключових проблем і прогалин у чинному законодавстві, а також розробку обгрунтованих підходів та рекомендацій щодо вдоскона-

лення правового регулювання та методології дослідження у цій сфері.

Стан опрацювання проблематики. Теоретичні та практичні аспекти кримінально-правової охорони працівників правоохоронних органів стали предметом численних наукових досліджень. Серед основних дослідників у цій галузі можна виокремити таких вчених як Є. М. Блажівський, А. С. Габуда, В. А. Горбунова, С. В. Єрмолаєва-Задорожня, В. І. Осадчий, М. В. Сийплові, А. М. Удода, А. О. Цховребова та ін. Наукові здобутки цих авторів виявили основні напрямки та потреби у вдосконаленні законодавства та практики його застосування, але потребують подальшого розвитку та більш глибокого досліджень у цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу. Поліцейські регулярно стикаються з погрозами від різних керівників про ініціювання кримінальних справ проти них за нібито перевищення службових повноважень під час законних затримань осіб, які обґрунтовано підозрюються у порушенні закону, особливо коли використовуються кайданки. Часто затримані оскаржують дії правоохоронців у судах, де в більшості випадків їхні скарги задовольняють, а на основі цього проти поліцейських відкривають кримінальне провадження за ч. 2 ст. 365 Кримінального кодексу України, обвинувачуючи їх у зловживанні службовими повноваженнями, пов'язаному із застосуванням спецзасобів чи насилля [1]. Ситуація вже настільки загострилася, що останні роки 10 багато поліцейських з остраху перед потенційними покараннями уникають використання кайданок, не кажучи вже про зброю.

На сьогоднішній день суспільна психологія та рівень громадської правосвідомості такі, що деякі дії, наприклад групові випадки порушення порядку, часто розглядаються як соціально прийнятні та ефективні методи тиску на владу для досягнення законних управлінських рішень. Водночас насильство проти співробітників Національної поліції та військовослужбовців Національної гвардії України, які підтримують порядок під час подібних акцій, іноді також вважається суспільством прийнятною поведінкою. Таке ставлення є неприпустимим та становить загрозу [2, с. 115].

Справедливості заради мусимо зауважити, що дійсно, іноді вчинки деяких співробітників правоохоронних служб можуть спонукати громадян до активного опору і відмови визнавати їх як осіб з владними уповноваженнями, а іноді це ставлення відображає загальну неповагу до держави, а отже, і до самих себе. Активні верстви населення, які часто перешкоджають належному виконанню обов'язків співробітниками правоохоронних органів, добре обізнані зі своїми правами та вимагають їх негайної реалізації, але будь-яке нагадування про їхні обов'язки зазвичай викликає агресію.

З урахуванням вище наведеного ми повністю приєднуємось до думки А. С. Осадчої, яка стверджує, що першочерговим аспектом удосконалення діяльності правоохоронних органів є покращення їхнього кримінально-правового захисту [3, с. 3].

Варто особливо відзначити докторську дисертацію В. І. Осадчого під назвою «Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності», яка була захищена у 2004 році [4]. Вона представляє собою глибоке наукове дослідження, що охоплює аналіз кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності. В роботі детально розглянуто характеристики правоохоронної діяльності як об'єкта кримінальних правопорушень, проведено систематичний аналіз складів кримінальних правопорушень, що стосуються цієї діяльності. Автором вмотивовано необхідність створення окремого інституту в Особливій частині кримінального права, присвяченому правопорушенням проти правоохоронної діяльності, та сформульовані рекомендації щодо поліпшення діючого кримінального законодавства.

Тим не менш, з того моменту пройшло понад двадцять років. Протягом цього часу відбулися численні зміни політичного, соціально-економічного та іншого характеру.

У 2020 році М. В. Сийплові захистив докторську дисертацію під назвою «Кримінально-правовий захист охоронної діяльності в Україні» [5]. У даній роботі він пропонує визначення охоронної діяльності як спеціалізованого напряму господарської чи правоохоронної діяльності, який включає комплекс правових, організаційних, економічних, технологічних і фізичних заходів. Ці заходи здійснюються уповноваженими суб'єктами з метою охорони життя та здоров'я фізичних осіб, їх майна, майна юридичних осіб або держави від незаконних втручань, визначених законодавством та підзаконними актами, а також цивільно-правовими угодами. Автор детально аналізує це питання, обґрунтовуючи свій вибір визначення та аргументуючи свою позицію.

І. І. Давидович у своєму дослідженні під назвою «Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок» [6], аналізує основні склади кримінальних правопорушень, які законодавець регламентує статтями 342, 343, 345, 347–349, 350, 352 КК України, виокремлюючи чотири обов'язкові аспекти їхньої юридичної структури:

- 1) потерпілий – це представник влади або член його сім'ї;
- 2) сутність діяння – атака на особисту безпеку або майно потерпілого, зазвичай через використання фізичного чи психічного насилля;
- 3) прями́й зв'язок між атакою та професійною чи громадською роллю потерпілого;
- 4) умисний характер посягання.

І. І. Давидович робить висновок, що законодавець повинен чітко формулювати ці характеристики в законі, використовуючи уніфіковану термінологію для забезпечення єдності правозастосування.

Є. М. Блажівський в своїй дисертації «Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України» [7] аргументував, що в українському кримінальному кодексі вживання фрази «втручання в діяльність» має декілька специфічних особливостей. Зокрема, вона використовується для опису протиправних дій, спрямованих проти осіб, що діють від імені держави, вказує на активні та умисні дії суб'єкта. Є.М. Блажівський критикує застосування терміну «вплив (незаконний вплив)» у чинному КК України для опису таких дій, аргументуючи, що це поняття є ширшим і не точно відображає суть «втручання в діяльність». Також він висловлює пропозицію замінити в кримінальному законодавстві формулювання «втручання в діяльність» на «втручання у здійснення повноважень», розуміючи під цим умисні незаконні дії, що перешкоджають або значно ускладнюють виконання особами їхніх службових обов'язків.

Погоджуємось, що аргументи на користь заміни формулювання заслуговують на підтримку. Термін «втручання у здійснення повноважень» точно передає характер роботи співробітників правоохоронних органів.

Додатково, в ч. 3 ст. 345 КК України розглядається можливість включення такого кваліфікуючого чинника, як зґвалтування або інше насильницьке сексуальне діяння відносно працівників правоохоронних органів, їхніх родичів або членів сім'ї в контексті виконання службових обов'язків. На переконання вище згаданого автора, ці види правопорушень вимагають окремої кримінально-правової оцінки, оскільки їх вчинення може бути пов'язане із професійною діяльністю працівника. Внесення вищезазначених об'єктивних характеристик до складу кримінального правопорушення у ст. 345 КК України забезпечить послідовність у кримінально-правовому захисті та сприятиме його розширенню у сфері правоохоронної діяльності.

Д. Ю. Гуренко у своїй докторській дисертації «Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу» [8] дослідив роль кримінально-правової норми, що захищає життя працівників правоохоронних органів і інших осіб, зайнятих у правоохоронній діяльності, в рамках кримінально-правового захисту. Аналізував еволюцію вітчизняного законодавства, що стосується захисту життя цих осіб, і провів порівняльний аналіз з попередніми нормами та аналогічними законодавствами інших країн. У дисертації встановлено як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення, визначеного ст. 348 КК України, окреслено невідповідність в цій статті та запропоновано рекомендації щодо усунення цих недоліків.

А. С. Габуда у своїй дисертації «Кримінально-правова характеристика складу опору особам, які мають владні повноваження» [9] беручи за основу Концепцію реформування кримінальної юстиції України, висловлював підтримку ідеї, що опір без насильства (ч. 1, ч. 2 ст. 342 КК України) слід класифікувати як правопорушення легкої тяжкості та вважати його кримінальним проступком. Також він стверджував, що опір, який супроводжується насильством чи погрозами насильства, повинен бути визнаний основною формою цього правопорушення. Аргументував необхідність визначення особи, яка досягла чотирнадцяти років, як суб'єкта насильницького опору.

На нашу думку, не варто автоматично кваліфікувати будь-яке посягання як атаку на професійну діяльність працівника правоохоронного органу, також і зниження віку кримінальної відповідальності за опір до 14 років може здається надто радикальним. Чи дійсно підліток такого віку може усвідомити власний опір особі, що представляє органи державної влади, та розуміти суспільну небезпеку своїх дій?

У своїй дисертації «Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу» В. А. Горбунова аналізує потерпілих за ст. 347 КК та пропонує вдосконалення цієї норми, враховуючи декілька аспектів [10]. Перш за все, вона радить визначати «працівника правоохоронного органу» на основі функціональних обов'язків, визначених законодавством, а не лише за належністю до номінальних списків органів. Також автока вказує, що під потерпілих можуть підпадати не тільки українці, але й іноземні громадяни. Далі, термін «близькі родичі» має бути визначений ширше, залучаючи положення з інших галузей законодавства. Нарешті, В. А. Горбунова пропонує замініти у статті 347 КК критерій «близький родич» на «близька особа», що розширює захист та покращує реагування на спроби впливу на правоохоронців через шкоду, завдану майновим інтересам їхніх близьких.

Дисертація А. О. Цховребова присвячена актуальному питанню кримінальної відповідальності за втручання в діяльність правоохоронців. У роботі аналізується, що в структурі об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення елементи «втручання в діяльність» та «вплив на працівника» визначаються як суспільно небезпечне діяння та спосіб його вчинення [11, с. 21]. Автор пропонує ускладнити правопорушення, поєднуючи ст. 342 КК і ст. 345 КК, де ознаки останньої статті виступають як кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) для уніфікованої категорії правопорушення.

Дослідження С. В. Єрмолаєвої-Задорожної «Кримінологічна характеристика перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів та його запобігання» є вагомим внеском у науку. Авторка всебічно аналізує явище перешкоджання діяльності правоохоронців, розкриває причини його появи та розвитку і пропонує ефективні методи запобігання. Значна увага в роботі приділяється аналізу різних форм незаконного втручання в роботу правоохоронців, які включають зловживання

впливом, використання погроз або насильства, активний опір працівникам, а також злісну непокору установам виконання покарань. У дослідженні були отримані значущі як теоретичні, так і практичні висновки про вплив перешкоджання професійній діяльності правоохоронців, що призводить до фізичної, матеріальної та морально-психологічної шкоди. Фінансові наслідки такого перешкоджання виявляються у державних витратах, пов'язаних із виплатами за час непрацездатності, компенсаціями за втрату працездатності, витратами на медичне обслуговування, лікування та реабілітацію правоохоронців, а також у забезпеченні їх пенсіями.

Морально-психологічні наслідки для працівників правоохоронних органів можна описати як професійну деструкцію, яка має форму негативних впливів робочого стресу. Ці наслідки з часом приводять до змін в структурі та змісті професійної діяльності та особистісних змін правоохоронців. Визначено, що ці наслідки знижують активність і ініціативність правоохоронців, негативно впливають на ефективність протидії злочинності, сприяють накопиченню нерозкритих кримінальних справ, шкодять діловій репутації правоохоронної системи і знижують престиж професії [12, с. 3, 25].

Переконані, що запропоновані висновки можуть бути використані під час реформування кримінального законодавства для визначення меж криміналізації певних суспільно небезпечних діянь.

Особлива увага у наукових розробках приділяється доктринальному тлумаченню кримінального законодавства, яке викладається у коментарях до Кримінального кодексу України і має визнати значимість. З. А. Загіней вносить пропозицію щодо формулювання статті 349 Кримінального кодексу України, зокрема першого абзацу першої частини, який має бути перефразований наступним чином: «1. Захоплення або утримання як заручника представника влади, працівника правоохоронного органу або їх близьких з метою змусити державну або іншу установу, підприємство, організацію чи службову особу здійснити або утриматися від здійснення будь-яких дій як умови для звільнення заручника» [13].

Таким чином, все вище викладене підтверджує, що сучасна наукова діяльність, спрямована на вивчення кримінально-правової охорони професійної діяльності правоохоронних органів і активно розвивається в цьому напрямку. Більшість досліджень зосереджені на аналізі конкретних кримінальних правопорушень, які регулюються розділом XV КК України. Цей розділ охоплює кримінальні правопорушення проти авторитету державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, а також кримінальні правопорушення проти журналістів. В науковому дискурсі існують різні підходи до визначення суті, характеру та ступеню суспільної небезпеки цих кримінальних правопорушень. Також обговорюються питання змісту правоохоронної діяльності, межі криміналізації, пеналізації та основні напрями кримінально-правової політики у сфері охорони діяльності правоохоронних органів.

Припущення про можливість зміни напрямів кримінально-правової політики у сфері криміналізації та пеналізації діянь, що загрожують правоохоронній діяльності, можна вважати концептуальними. Ці пропозиції включають перегляд принципу автоматичного збільшення жорсткості кримінальних санкцій за посягання на правоохоронців та їх діяльність. Також пропонується розширити коло осіб, що можуть бути визнані потерпілими від таких діянь, зокрема, до цієї категорії можуть бути включені іноземні працівники правоохоронних органів, які виконують свої обов'язки на території України в рамках відряджень або міжнародної співпраці.

Висновки. Отже, наукові розробки останніх років зосереджуються на вивченні об'єктивних і суб'єктивних

ознак кримінальних правопорушень, спрямованих на посягання на професійну діяльність працівників, аналізі складів кримінальних правопорушень і визначенні ефективних підходів до криміналізації та пеналізації суспільно небезпечних діянь. Пропонуються вдосконалення законодавства через уточнення категорій потерпілих осіб, розширення їхнього кола за рахунок іноземних працівників правоохоронних органів, а також вдосконалення термінології, наприклад, шляхом заміни терміну «втручання в діяльність» на «втручання у здійснення повноважень».

Методологічні підходи включають аналіз сучасних викликів у правоохоронній сфері, визначення ефектив-

них способів запобігання злочинним проявам і розробку рекомендацій щодо покращення законодавства. Особливу увагу приділено питанням впливу протиправних дій на ефективність роботи правоохоронців, їхній психологічний стан, а також на авторитет правоохоронної системи.

З огляду на нинішні виклики, важливим є запровадження комплексного підходу до вдосконалення правової охорони правоохоронної діяльності, що включає розробку науково обґрунтованих законодавчих змін, які враховуватимуть як потреби суспільства, так і правоохоронців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131.
2. Шаблистий В. В. Удосконалення кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності в Україні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 112–115.
3. Осадча А. С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2015. 24 с.
4. Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. К., 2004. 469 с.
5. Сийплові М. В. Кримінально-правовий захист охоронної діяльності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Х., 2020. 36 с.
6. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007. 20 с.
7. Блажівський Є. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 234 с.
8. Гуренко Д. Ю. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 20 с.
9. Габуда А. С. Кримінально-правова характеристика складу опору особам, наділеним владними повноваженнями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2012. 21 с.
10. Горбунова В. А. Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу: автореф. дис. ... канд. Юрид. Наук. Харків, 2012. 20 с.
11. Цховребов А. О. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: дис. ... канд. Юрид. Наук: 12.00.08. Дніпро, 2017. 226 с.
12. Єрмолаєва-Задорожна С. В. Кримінологічна характеристика перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів та його запобігання: дис. ... канд. Юрид. Наук: 12.00.08. Харків. 2018. 217 с.
13. Загиней З. А. Герменевтика кримінального закону України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 636 с.